

Pakistan kaynaklı istatistiklere de yer vermesi ve konuyla ilgili çelişkili verileri doğrulaması bakımından bu alanda yapılan çalışmalar arasında daha gerçekçi bir konumda konumlandırılabilir. Bunun yanında özellikle medrese-militarizm ilişkisi ve Pakistan'daki medrese reformu konularına getirdiği yeni bakış açıları, çalışmanın değerini artırmaktadır.

Ümmügül Betül Kanburoğlu

(Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Sexual Ethics and Islam: Feminist Reflections on Qur'an, Hadith, and Jurisprudence

Kecia Ali

Oxford: Oneworld Publications, 2006, xxviii+ 217 sayfa.

İslâm, fıkıh ve kadın konuları üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Amerikalı Müslüman-feminist yazar Kecia Ali, "Money, Sex and Power: The Contractual Nature of Marriage in Islamic Jurisprudence of the Formative Period" adlı doktora çalışmasıyla bağlantılı olarak kaleme aldığı kitabında, klasik ve modern dönemde İslâm'daki cinsel ahlâkın boyutlarını inceleyerek Kur'an, hadis ve hukuk üzerine geliştirilen feminist yaklaşımları kadın ve evlilikle alâkalı çeşitli bahisler üzerinden değerlendirmektedir. Herkes tarafından kabul görececek bir cevap bulmanın zor olduğu konulara değinen kitap, kadınla ilgili söz konusu bahislere ve ilgili problemlere İslâmî perspektiften cevap araması, klasik ve modern İslâm söylemlerini karşılaştırmalı bir analizle sunması açısından önemlidir.

Her şeyden önce, İslâm dünyasında cinsellikle alâkalı konuların genellikle bastırıldığı, âlimlerin bu konuları gündemlerine almaya çekindiklerini ifade eden Ali, bu konuların karşılaştırmalı bir bakış açısıyla tartışılmasının gerekliliğine işaret etmektedir (s. xxiv). Batı'daki Müslümanların yaptığı çalışmaların genel olarak Batılı eleştirilere cevap oluşturma ekseninde şekillendiğini belirten yazar, buna karşılık kendisinin Müslüman olmayanlara hitap etmekten ziyade, çağdaş Amerikalı Müslümanları esas aldığını, onların değerleri ve beklentileriyle ilgilendiğini belirtmektedir.

Kitap boyunca özellikle tartışılan ve ana tema olarak kurgulanan konu, klasik dönemin cinsel ahlâk teorisinin modern Müslüman deneyimlerindeki izdüşümüdür. Bu temel hedefe hizmet etmek üzere kaleme alındığı görülen

kitap, teorik çerçeve hakkındaki değerlendirmeler, yaşanan bazı teknik zorlukların hangi yöntemle bertaraf edildiği ve kitabın mevzuu olan konulara değinildiği bir Giriş ile muhtevaca hayli zengin dokuz ana bölümden oluşmaktadır. Her bölümde öncelikle mevcut yaklaşımları ortaya koymayı tercih eden yazar, daha sonra bölümlerin sonuna eklediği sonuç kısmıyla söz konusu yaklaşımları genel bir değerlendirmeye tâbi tutmakta ve konuyla alâkalı problematik sorular sorarak önerilerde bulunmaktadır. Kitabın sonunda sonuç bölümü yer almamaktadır. Zira yazara göre bu çalışma, ele aldığı meselelere nihaî anlamda çözüm üretmeyi değil problemlerin tanımlanması sürecinde bir adım oluşturmayı hedeflemektedir (s. 151).

Klasik kaynaklara yeteri kadar başvurduğu söylenemese de kitabın belki de en dikkat çekici yönü fûrû-i fikhî metinleri ile âyet ve hadislere yaptığı atıflardır. Yazar birçok bölümde fikhî metinlerinden seçtiği pasajlara, âyet ve hadislere yer vermekte ve bu pasajları tahlil ederek konuya başlamaktadır. Bu amaçla seçilen alıntıların genelde *Dürrü'l-muhtâr*, bunun hâşiyesi olan *Reddü'l-muhtâr* ve *Fetâvâ-yı Kâdîhan* gibi Hanefî fikhî eserlerinin yanı sıra *el-Üm* ve *el-Muvatta'* gibi diğer klasik fikhî eserleri olduğu görülmektedir. Muhtemelen yazarın her başlıkta değindiği problematik unsuru en iyi biçimde göstermesi adına seçtiği bu atıflarda dikkat çeken husus, kritik noktalara işaret etmesi bakımından önemli olmakla birlikte, atıfların bazen bağlamından kopuk, bazen de parçacı bir yaklaşımla sunulması, bunun da kimi zaman anlam kargaşasına ve hatalı tespitlere yol açmasıdır. Bu noktada yazarın ele aldığı pasajların, genel sistemi ne derece yansıttığının sorgulanması gerekmektedir. Örneğin yazara göre evlilik kavramıyla doğrudan bağlantılı olan boşanma, İslâm hukukunda oldukça problematik bir mevzudur. Zira modern dönem öncesi fikhî âlimlerine göre “milk” şeklinde tanımlanan nikâh, efendinin köleyi milkiyetinde bulundurmasına benzer bir yapıya sahiptir (s. 36). Kanaatimizce yazarın böyle bir yorumda bulunmasında İslâm hukukundaki milkiyet düşüncesine yönelik parçacı bir yaklaşım sergilemesi etkili olmaktadır. Zira klasik kaynaklarda tanımlanan milkiyet, gerçek anlamda eşya üzerindeki hakları ifade etmekle birlikte bu kavramın hakların sabit olduğu mahal üzerindeki gücüne işaret etmek amacıyla da kullanıldığı görülmektedir. Bir başka deyişle, özne ile nesne arasındaki en güçlü bağı ifade eden milkiyet, nikâhın “milkü'l mut'a”, kısasın ise “milkü'l-kısas” şeklinde tanımlanmasına sebep olmaktadır. Buradan hareketle milke kölelik bağlamında yüklenen anlamın nikâh alanına da taşınması ve aynı sorunu zihinlerinde taşımayan kişilerden bu sorunla uyumlu tanımlar yapmalarının beklenilmesi doğru değildir. Dolayısıyla yapılan nikâh tanımlarını doğru ya da yanlış diye nitelemek yerine, gerçekleştirmek istedikleri amaçlarla uyumlu ve tutarlı olup olmadıkları açısından değerlendirmek daha isabetli olacaktır.

Öte yandan, klasik kaynaklara başvurmakla yetinmeyen yazarın, ele aldığı meselelerin modern dönemdeki algılanışını sunmak üzere Amina Wadud, Esmâ Barlas, Halid Ebu'l-Fadl, Umîd Safî ve Ferîd Esack gibi modernist yazarlardan da istifade ettiği görülmektedir.

Birinci ve ikinci bölümü evlilik ve boşanma konularına ayıran yazar, özellikle birinci bölümde günümüz evliliklerinde kadından beklenenin klasik fıkıh literatüründe ortaya konan zeminden farklı olduğunu vurgulamakta, başta Amerika olmak üzere, Müslüman toplumların çoğunda klasik kitaplarda geçen evlilik anlayışının uygulanamaz olduğuna işaret etmektedir (s. 9-13). Yazara göre bu metinlerde evlilik daha çok erkek perspektifinden sunulmakta ve modern dönem öncesi nikâh anlayışını yansıtmaktadır. Onun için, örneğin klasik literatürde evliliğin hukukî zeminde inşa edilmesi için önemli bir unsur olan mehir, Amerika'daki Müslümanlar için sembolik bir anlamın ötesine geçmemektedir (s. 22). Yazar, evlilik düşüncesiyle irtibatlı olan boşanmanın da özellikle İslâm hukuku yerine seküler sivil hukuk kodunun uygulandığı ülkelerde problemlere sebep olduğunu vurgulamaktadır.

Günümüzde karşılığı bulunmayan cariyelik konusunun ele alındığı üçüncü bölümde ise yazara göre klasik söylem ile modern İslâmî söylem arasında göze çarpan en önemli farklılıklardan biri, cariyelerle olan ilişkilerin yorumlanmasında ortaya çıkmaktadır. Yazar, çağdaş Müslüman hukukçuların köleliğin hukukî ve ahlâkî statüsünü oldukça sınırlı bir şekilde tartıştıklarını, buna karşılık klasik yaklaşımın da Kur'an'ın en önemli vurgularından olan Allah'ın adaleti noktasında birçok teolojik itiraza konu olabileceği gibi, insanın kutsallığına dair modern anlayışla da uyuşmadığını iddia etmektedir (s. 54-55).

Zina gibi İslâm'da yasak kapsamında yer alan ilişkilerin ele alındığı dördüncü bölümde ise öncelikle Müslüman toplumların cinsel ahlâk açısından bir krizle karşı karşıya oldukları vurgulanmaktadır (s. 72). Genel olarak zinaya dair klasik yaklaşımları sunan yazar, zinayı evlilik ilişkisinden ayıran kritik noktanın ne olduğunu sorgulamaktadır. Resmî ve dinî nikâh ayırımının bulunduğu toplumlarda dinî ritüellere uyularak gerçekleştirilen nikâhın, resmî bir dayanağı olmamasına rağmen, evlilik sayılıp sayılmayacağını gündeme getiren yazar, dinde evliliğin amacının ne olduğunu sorarak bölümü sonlandırmaktadır.

Eşcinselliğin konu edildiği beşinci bölümde ise yazar, 21 Aralık 1993'ten 20 Eylül 2011'e kadar, ABD'nin, orduda görev alan eşcinsellere yönelik resmî politikası olan cinsel kimliklerini açıklamadıkları sürece orduda görev yapma hakkı tanıyan "don't ask-don't tell/sorma-söyleme" politikasının çok öncelerden sistemli bir şekilde İslâm'da uygulandığını söylemektedir. Zehebî, İbn Hacer

gibi ulemânın büyük günahları konu edinen kitaplarında genel olarak zina ile birlikte livatanın da sayıldığını ifade eden yazar, “kaygan zemin” oluşturan bu konuların, İslâm’da evlilik anlayışının eleştirel bir şekilde incelenmesiyle bağlantılı olduğunu da vurgulamaktadır. Kur’an’da yer verilen Lut kavmini ve bu âyetlere karşı modern yorumları değerlendiren yazar, çağdaş bazı yazarların, homoseksüelliğin klasik dönemde bir kimlik olarak değil bir eylem olarak algılandığı, modern dönemde ise kimlik boyutuna ulaştığı söylemlerini irdelemektedir (s. 84).

Kadınların İslâm’daki konumunu ve gelenekteki kadın algısını konu edinen altıncı ve yedinci bölümler ile Hz. Peygamber’in Hz. Âişe’yle yaptığı evliliğin ele alındığı sekizinci bölümde, özellikle kadın konusunda İslâm hukukunun klasik dönem yorumu ile modern dönemdeki yorumu arasındaki gerilim ortaya konmaktadır. Çözülmemiş kabul ettiği bu meseleler için eleştirel bir inceleme yapmayı öneren yazar, erkek egemen bakış açısıyla yazılmış klasik hukukî metinlerin tek başına yeterli olamayacağını düşünmekle birlikte, tamamen çağın anlayışından hareket eden modern metinlerin de tek başına meseleyi vuzuha kavuşturamayacağını ileri sürmektedir. Bu noktada yazarın önerisi, klasik hukuk kurallarının modern dönemdeki Müslümanların yaşamlarına uygun bir şekilde yeniden yorumlanmasıdır. Sonuç bölümü yerine yazılan dokuzuncu bölümde ise genel olarak cinsellik üzerine İslâm ahlâk teorisi incelenmektedir.

Dokuz bölüm boyunca müellifin temel iddiası, İslâm hukuk geleneğindeki evlilik düşüncesi, kadına bakış ve cinsel ahlâk anlayışı genel olarak modern dönem değerleriyle uyumlu olsa da, bazı kritik noktalarda çatışmanın söz konusu olduğu şeklindedir. Eleştirel feminist bakış açısıyla bu çatışma noktalarını değerlendiren yazar, Batı’daki çağdaş Müslümanların değerlerini dikkate alarak meseleleri mercek altına yatırmaktadır. XXI. yüzyılda yaşayan Amerikalı bir Müslüman olarak geleneksel İslâmî değerleri yeniden okumayı teklif eden yazar, klasik hukuk mirasının çağdaş Müslüman değerleriyle bağdaşmadığı evlilik ve cinsiyetle ilgili konularda yeni bir yoruma ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir.

Yazara göre çağdaş Müslüman reformistlerin en önemli metodolojik sorununu hadislere karşı sergiledikleri tavırda ortaya çıkmaktadır (s. 137). Hem Kur’an âyetlerine sıkı sıkıya bağlılık gösteren kesimin hem de bu kesime gösterdikleri tepkide başarısız olan liberallerin argümanlarını eleştiren yazar, Kur’an’ın tamamen çağdaş değerlerin etkisi altında okunmasına karşı çıkmakta ve yapıcı bir yoruma ulaşabilmek için Müslüman geleneği ihata etmenin ve teolojik konulara ciddiyetle yaklaşmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu noktada geleneğin iç çelişkilerinin, zayıf ve güçlü yönlerinin ortaya konması

gerektiğini düşünen yazar, çağdaş Müslümanların klasik entelektüel geleneği üstlenmede ve yeni yorumlar geliştirmede daha sorumlu ve dikkatli olmaları gerektiğini ifade etmektedir. Kitap boyunca muhafazakâr ve liberal olarak tanımladığı her iki kesimin Kur'an ve hadislerin otoritesine dair tutarsız davranışlarını ortaya koyarak eleştiren yazar, sonuç olarak her iki tarafın da argümanlarındaki metodolojik kaymalara ve tutarsızlıklara işaret etmektedir. Kitapla ilgili bir diğer ilginç husus da Ortadoğu ve Asya gibi Müslümanların yoğun olduğu toplumların yanı sıra, Kuzey Amerika gibi az Müslüman nüfusa sahip toplumların da İslâm düşünce ve pratiğinde kalıcı gelişmelere ön ayak olabileceğini ileri sürmesidir.

Sonuç olarak, Kecia Ali'nin, XXI. yüzyılda yaşayan Amerikalı Müslüman bir feminist akademisyen olarak cinsel etikle ilgili klasik yaklaşımları anlamaya ve objektif bir şekilde yansıtmaya, klasik ve modern İslâm söylemlerini analitik olarak karşılaştırarak konuyu sunmaya gayret ettiği görülmektedir. Kitap, klasik ve modern dönem ikiliğini yansıtmak üzere seçtiği bazı hususlar, bunlar arasında kurduğu benzerlik ve tezat ilişkisi açılarından itiraza açık olsa da, değişen sosyal-ekonomik ve kültürel yapı çerçevesinde işlenmeyi gerekli kılan konuların İslâmî perspektiften gündeme taşınması, tartışılması ve üzerinde ciddiyetle düşünülüp önemli soruların sorulması açısından kanaatimizce oldukça önemlidir. Metin içinde belirtilen tenkitlerin ötesinde, bu çalışma, cinsel etik ve kadınla bağlantılı çetrefil meselelere farklı bir bakış açısı sunması, itirafı zor olan bazı gerçekleri dile getirmesi ve yazarın kendi bakış açısını yansıtmaya açısından dikkate değer bir çalışma özelliğine sahiptir.

Tuba Erkoç

(Arş. Gör., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Hanefî Mezhebi Bağlamında İslâm Hukukunda Küllî Kaideler

Necmettin Kızılkaya

İstanbul: İz Yayıncılık, 2013, 456 sayfa.

Fukahanın, tevarüs eden fikhî birikimi sistematik olarak yorumlamalarının en önemli ürünlerinden biri olan ve fıkıh, fıkıh usulü ilimlerinin alt disiplini olarak gelişen kavâid edebiyatı İslâm hukuk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Sistematik fikhî birikimden beslenen kavâid ilmi, modern dönemde de maslahat düşüncesiyle ilişkilendirilerek birçok çalışmaya konu olmuştur.